

Тетяна ФЕЦАН, Tetiana FETSAN

Стамбульський університет, Туреччина

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Україна

İstanbul University, Turkey

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

ORCID: 0009-0006-8714-4681

e-mail: tetianafecan@gmail.com

Статус української мови в полікультурному соціумі Республіки Туреччина

Status of the Ukrainian language in the multicultural society of the Republic of Turkey

The article is devoted to the problem of the status of the Ukrainian language in the multicultural society of the Republic of Turkey. In recent years, there has been a rapid increase in the interest of the Turkish-speaking population in Ukraine, its culture and language. It is natural that the number of people willing to learn the Ukrainian language in Turkey is growing. This is vividly illustrated by the opening of the “Ukrainian Language and Literature” specialization at the Department of Slavic Languages of the Istanbul University in 2017. The factors affecting the spread of the Ukrainian language and strengthening of its status in the multicultural environment of the Republic of Turkey are outlined.

Keywords: status, Ukrainian language, society, Republic of Turkey, state language

Статтю присвячено проблемі статусу української мови в полікультурному соціумі Турецької Республіки. Упродовж останніх років спостерігається стрімке зростання інтересу турецькомовного населення до України, її культури й мови. Закономірно, що й кількість охочих вивчати українську мову в Туреччині зростає. Це яскраво ілюструє відкриття у 2017 році в Стамбульському університеті на кафедрі слов'янських мов спеціальності „Українська мова і література”. Окреслено чинники, які впливають на поширення української мови та зміцнення її статусу в полікультурному середовищі Турецької Республіки.

Ключові слова: статус, українська мова, соціум, Турецька Республіка, державна мова

Провідну роль державної мови як фактора національної єдності поділяють усі європейські країни, визнаючи тим самим, що мова – це не лише засіб передавання інформації від особи до особи, а й могутній засіб об'єднання людей у єдиній державі. Одним з найважливіших знарядь мовної політики є статус мови¹.

Статус є важливою передумовою забезпечення мовних прав, але автоматично не може гарантувати їх дотримання. Статус мови може бути юридичним, юридизованим або неформальним. Юридичний статус визначається законодавством і виявляється в таких термінологічних позначеннях: державна мова, офіційна мова, мова офіційного використання, мова національної меншини, регіональна мова, міноритарна мова².

У багатьох мовах, зокрема в українській, терміни „державна мова” і „офіційна мова” часто використовуються як взаємозамінні або синонімічні. Державна мова, так само як і офіційна мова, є засобом державного управління, законодавства, судочинства, значною мірою присутня в освітній системі, сфері обслуговування і ЗМІ. Водночас державна мова виконує ще одну важливу функцію, властиву не кожній офіційній мові – інтеграційну функцію в межах даної держави в політичній, соціальній і культурній сферах. У цьому розумінні вона виступає в ролі символу даної держави. Термін „державна мова” сприймається в контексті багатьох лінгвокультур як статусно вищий, ніж офіційна мова, оскільки він є складником концептів „державотворення” і „державотворча нація” й відбиває роль мови в творенні національної ідентичності й національної свідомості³.

Офіційний статус мови співвідноситься і з правами, і з обов'язками⁴.

Мовне питання в нашій державі потребує особливої уваги. Протягом останніх років на захист української мови, розширення сфери її функціонування була спрямована низка актів та ухвал органів державної влади, зокрема Конституція України, 10 стаття якої регулює питання застосування української мови як державної. Невипадково в державній політиці країни мовне питання посіло таке значне місце. Адже важлива роль у патріотичному вихованні молоді належить саме мові – феномену нації. Саме мова вирізняє нас поміж інших, саме мова поєднує нас, саме мова є „символічним ключем до національної культури”. Важливою ланкою, що пов'язує термін „державна мова” із історією національної культури, є розуміння феномену мови як національного надбання. Це не тільки право володіти й розпоряджатися, а й обов'язок захищати й примножувати мовний ресурс, зобов'язання держави піклуватися якісним станом мовної системи. Таке розуміння мови як національного надбання відображене в мовних законодавствах багатьох країн⁵.

¹ Б. М. Ажнюк, *Мовна політика: національна ідентичність і європейські цінності* [в:] „Вісник НАН України”, № 6, 2021, с. 89.

² Б. М. Ажнюк, *Мовна політика: Україна і світ*, Київ 2021, с. 89.

³ *Ibidem*, s. 14.

⁴ *Ibidem*, s. 105.

⁵ *Ibidem*, s. 106.

Проблема „мова як феномен нації”, що була однією з найважливіших у європейському мовознавстві 19 ст., знову набуває своєї актуальності в наш час. Питанням мовної політики в Україні, зокрема мові українського народу як мови титульної нації і державної мови, присвячені публікації Б. Ажнюка, П. Кононенка, Л. Мацько, Л. Скуратівського, В. Русанівського, Г. Яворської та ін.

Вони розглядали весь комплекс особливостей мови та різних сторін духовної культури нації, специфіку співвідношення компонентів культури з мовою, її рівнями⁶.

У статті 3 Конституції Турецької Республіки 1982 року чітко зазначено, що державною мовою є турецька і вона обов'язкова до вивчення для всіх громадян країни. Турецьку мову 80 % населення вважають за рідну, а ще 10-15 % сприймають її як другу мову. Урядом та суспільством мова сприймається як важливий чинник турецької ідентичності в сьогоденній Туреччині. Як свідчить 42 стаття Конституції Туреччини: „Жодна інша мова, крім турецької, не може викладатися або викладатися громадянам Туреччини як рідна в освітніх і навчальних закладах. Іноземні мови, що викладаються в навчальних закладах, а також принципи, яким підкоряються навчальні заклади, що навчаються іноземною мовою, регулюються законом”⁷.

Такий офіційно-урядовий погляд на мовні питання нерідко критикується правозахисними організаціями світу, оскільки згідно з офіційною точкою зору в країні є тільки три етно-мовні меншини: греки, вірмени і євреї, права яких гарантовані Лозанським мирним договором 1923 року. Розмови ж про які-небудь інші меншини та їх претензії в мовних питаннях турецький уряд вважає сепаратизмом. Тим не менше в країні говорять приблизно 50 мовами, носії яких за різними оцінками становлять від 10 до 25 % населення Туреччини. Відповідно до цього закону в Туреччині освіта та навчання не можуть надаватися такими мовами, як курдська, зазакі, грузинська, лазька, адигейська та боснійська. Туреччина як член Ради Європи не підписала Європейську хартію регіональних мов. Міжнародні правозахисники прогнозують, що від 20% до 25% населення Туреччини розмовляє не турецькою рідною мовою, і якщо ці мови не записати, то вони зникнуть, як і убихська⁸.

⁶ Л. Є. Азарова, *Мова як визначальний чинник ідентичності української нації* [в:] „Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки”, № 292, 2018, с. 1.

⁷ Ş. Derince, *Türkiye'de dil politikaları ve dilin statüsü: genel bir bakış* [in:] „Yazınca çeviri, araştırma ve edebiyat dergisi”, № 8, 2007, s. 118, https://portal.arsivakurd.org/wp-content/uploads/2021/08/Yazınca_08.pdf, [19.07.2024].

⁸ Зазакська: 1,01%, арабська: 2,38%, тюркські мови: 0,28%, балканські мови: 0,23, лазька: 0,17%, черкеська: 0,10%, вірменська: 0,02%, кавказькі мови: 0,09%, грецька: 0,03%, західно-європейські мови: 0,03, ладіно (іудейсько-іспанська): 0,01%, коптська: 0,01% та інші: 0,11% (Населення Туреччини, <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0>

Вивчення мов нацменшин відбувається, у першу чергу, у рамках діяльності культурно-освітніх громадських організацій, які забезпечують також культурно-освітні та інформаційні права нацменшин. Основні мови, якими розмовляють у Туреччині, згідно соціологічного опитування 2014 року: турецька – 88,54 % і курдська – 8,97 %.

Останній перепис населення Туреччини, в якому ставилося питання щодо мови, було проведено 1965 року. Хоча нерідко вважається, що дані про мови етнічних меншин у країні (згідно з тим переписом) помітно занижені, але він єдиний, який дає хоч мінімальне число етнічних мовців, а з іншого – досить вірно відмічає мовний розподіл по провінціях країни⁹.

Український народ завжди єднався навколо своєї любові та прагнення до свободи, демократії й кращого життя, де б не перебували українці. Саме тому 2014 року українці Туреччини почали стрімко самоорганізовуватися, гуртуватися та координуватися задля надання практичної допомоги й підтримки Україні в час агресії РФ. Сьогодні, під час війни росії проти України, українські мігранти надають волонтерську допомогу нашій армії, підтримують тимчасово переселених осіб із України, використовують свої об'єднання, аби донести до світової спільноти й урядів країн, де вони перебувають, інформацію про реальну ситуацію на Батьківщині, та схилити політикум іноземних держав об'єднатися та підтримати Україну в її боротьбі за ідентичність, європейське майбутнє, землю та людей.

Нашу увагу привернуло питання статусу української мови в полікультурному соціумі Турецької Республіки та чинники, які впливають на його зміцнення. Важливу роль у поширенні української мови в турецькому суспільстві відіграє українська спільнота. Українська діаспора у Турецькій Республіці досить молода. Характер і механізм її спільнотного згуртування виокремлює українців із загальної картини глобального українства, а культурні особливості цієї мусульманської країни, де 98,3% населення сповідує іслам, значно впливають на інтеграційні процеси українців.

Станом на 2023 рік на території Туреччини зареєстровано 20 організацій української культури в таких містах, як Аланія, Анкара, Анталія, Бурса, Бодрум, Конія, Коджаелі, Кушадаси, Мерсін, Мугла, Ізмір, Самсун та Стамбул. До того ж, у Стамбулі існує Церква Святого Миколая, що обслуговує українську громаду міста¹⁰.

З погляду ідентичності українців Туреччини їх можна поділити на такі три групи: тих, хто зберігає свою українську ідентичність й активно пропагує

%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B5%D1%87%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%92%D1%96%D0%B4%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F, [18.07.2024]).

⁹ Ibidem.

¹⁰ Т. Фецан, *Українська мова в громадському житті українців Турецької республіки* [в:] „Актуальні проблеми мовознавства та лінгвометодики в умовах війни в Україні: зб. мат. всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., м. Житомир, 21 лютого 2023 р.”, Житомир 2023, с. 145.

її в турецькому суспільстві; тих, хто проявляє елементи радянської ідентичності; тих, хто повністю асимілювався в турецьке суспільство¹¹.

Діяльність усіх українських об'єднань спрямована на популяризацію української мови, культури, традицій та звичаїв нашої держави. Основна мета – донести до турецького суспільства нашу самобутність та відмінність між українцями й росіянами, адже ще до 2013 року середньостатистичний турок не міг відрізнити українців від росіян, українську мову від російської.

При кожній українській спільці діє Українська суботня школа, де діти вивчають українську мову, історію та культуру України, мають нагоду ознайомитися з українськими звичаями й традиціями тощо. З кожним роком число охочих відвідувати такі заклади суттєво збільшується. Спонукальними чинниками виступають перспективи на майбутнє: працевлаштування, поїздка в Україну та спілкування з родичами, престиж української мови у світі, ідейно-політичні мотиви тощо¹². Роль української школи за кордоном у збереженні й поширенні нашої мови є надзвичайно важливою. Проведення дитячих літніх таборів, які організовуються українською діаспорою, також позитивно впливає на поширення української мови й зміцнення її статусу в турецькому суспільстві, адже з кожним роком усе більше турецьких громадян бажають залучити до цього своїх дітей, відповідно їхні діти виявляють інтерес до оволодіння мовою та пізнання українських звичаїв і традицій.

У більшості українсько-турецьких сімей у вихованні дітей спостерігається двомовність. Значна частина українських діаспорянок намагається від народження створити для дітей українськомовне рідне середовище. Після початку повномасштабної війни Російської Федерації проти України деякі російськомовні українці обирають українську мову для побутового спілкування. Зафіксовано випадки, коли мова матері є домінантною в дошкільному віці, а згодом, у шкільному віці, переважає мова соціуму.

Мова спілкування підлітків в українсько-турецьких сім'ях зазвичай турецька. Специфіка мовного виховання дітей у Туреччині полягає в тому, що українська мова залишається засобом спілкування вузького кола людей¹³. Діти українських мігрантів Туреччини переважно виростають білінгами (йдеться про турецьку та українську / російську мови). До того ж часто вони опановують й інші мови протягом навчання в школах та університетах. Однак є й такі, які приділяють мало часу навчанню дітей української мови й культури, тому цілком сприймають ототожнення своїх дітей із турками.

Останні роки позначилися стрімким зростанням інтересу турецькомовного населення до України, її культури і мови. Це зумовлено налагодженням

---

¹¹ І. Ключковська, О. П'ятковська, Ю. Марусик, В. Черепенчук, Х. Манюк, *Українці Туреччини: суспільство, ідентичність, майбутнє. Результати дослідження*, Львів 2022, с. 26.

¹² Т. Фецан, *Op. cit.*, с. 145.

¹³ Т. Фецан, *Op. cit.*, с. 266.

міжнародної співпраці, розвитком економічних зв'язків, туризму, інтернаціоналізації в освітній галузі тощо. Закономірно, що кількість охочих вивчати українську мову в Туреччині зросла в рази. У зв'язку з цим при українських товариствах організовують курси української мови для турецьких громадян, особливо це виявилось необхідним з початком Великої війни, адже таким чином турки проявляють свою солідарність з українським народом. Зокрема у Стамбулі навіть при місцевих районних адміністраціях почали відкривати курси з вивчення української мови та полицки української літератури у місцевих бібліотеках, адже попит на українську мову зростає. Позитивним є й те, що учні загальноосвітніх шкіл Турецької Республіки можуть обирати українську мову для вивчення в школі¹⁴.

Важливою подією для українців Туреччини і для України в цілому є те, що у 2017 році в найстарішому й одному з найпрестижніших університетів Туреччини – Стамбульському університеті – відкрилося відділення україністики¹⁵. Студенти відділення української мови й літератури – великі шанувальники й патріоти України. Серед студентів україністики, єдиної в Туреччині або й на усьому Близькому Сході, є неймовірно талановита молодь. Це люди, більшість із яких свідомо обрала для вивчення українську мову й літературу й активно пропагує їх у турецькому суспільстві. Цього року на базі відділення за ініціативи активних студентів було відкрито Український мовний клуб, членами якого є не лише здобувачі україністики, а й студенти інших відділень. Це свідчить про те, що українська мова набуває широкої популярності та викликає інтерес і захоплення. Більшість випускників відділення без жодних труднощів змогли влаштуватися на роботу за спеціальністю, адже багато турецьких компаній, державних установ, а також міжнародних організацій потребують знавців української мови. Щоразу зростає число організацій, які готові впроваджувати українську мову у свою щоденну практику.

На базі відділення україністики створено навчальний посібник *Українська мова для турецькомовних студентів. Базовий рівень*, призначений тим, для кого турецька мова є рідною, а також зацікавленим у вивченні української мови як іноземної. Завданням укладачів було створення базового посібника для вивчення української мови з урахуванням специфіки двох мов – турецької й української – та особливостей опанування української мови турецькомовними студентами¹⁶.

З метою популяризації української мови не тільки серед представників української діаспори, а й серед турецьких громадян, українські громадські організації створюють двомовні навчальні, науково-популярні видання. Такі ініціативи дають українській мові функціональну перспективу в майбутньому. У процесі видання перебуває українсько-турецька збірка фразеологізмів. Унікальність цієї

---

¹⁴ *Ibidem*, с. 268.

¹⁵ *Ibidem*, с. 148.

¹⁶ *Ibidem*, с. 149.

збірки полягає в тому, що це перша українсько-турецька збірка фразеологізмів і вона є спільним проєктом викладачів і студентів українського відділення Стамбульського університету¹⁷.

Не менш важливим моментом є можливість відвідувати богослужіння рідною українською мовою. Це допомагає українцям-християнам легше пройти адаптаційний період в новій країні, не відчувати себе самотніми та отримати підтримку духовного наставника.

Щороку розширюється географія україномовних „точок” на туристичній мапі Туреччини. Екскурсії українською мовою за допомогою аудіогіда можна почути у Святій Софії, в легендарному палаці Топкапи та Долмабахче, у Галатській вежі у Стамбулі, у Музеї анатолійських цивілізацій в Анкарі, у музеї Святого Миколая в місті Демре та Археологічному музеї в Анталії, в Ефеському археологічному музеї та музеї Трої в Чанакаалі.

Планування престижу є одним із найскладніших і найменш досліджених аспектів мовного планування. Зазвичай престижність мови формується протягом історично тривалого періоду та пов’язана з економічним, науково-технічним і культурним впливом, який справляє відповідна країна на міжнародне життя¹⁸.

Отже, на прикладі нашого дослідження можемо стверджувати, що українці Турецької Республіки роблять усе можливе задля популяризації української мови та утвердження її статусу в турецькому суспільстві. Велика частина українських мігрантів Туреччини намагається зберегти та розвивати українську мову у своїх сім’ях, передавати її наступним поколінням, адже мова – один із найважливіших чинників ідентифікації українського народу, вона є не тільки засобом спілкування, а й нашим генетичним кодом.

Протягом останнього року ми спостерігаємо різке зростання престижу української мови не тільки в Україні, а й в усьому світі, зокрема в Туреччині, посилення національної й ідеологічної свідомості українців.

ЛІТЕРАТУРА / REFERENCES

- Ажнюк Б. М., *Мовна політика: Україна і світ*, Київ 2021. [Ažnûk B. M., *Movna politika: Ukraïna i svît*, Kiïv 2021.]
- Ажнюк Б. М., *Мовна політика: національна ідентичність і європейські цінності* [в:] „Вісник НАН України”, № 6, 2021, с. 89–93. [Ažnûk B. M., *Movna politika: nacìonal'na identičnìst' i èvropejs'ki cìnnostì* [v:] „Visnik NAN Ukraïni”, № 6, 2021, s. 89–93.]
- Азарова Л. Є., *Мова як визначальний чинник ідентичності української нації* [в:] „Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки”, № 292, 2018, с. 24–32 [Azarova L. Ê., *Mova âk viznačal'nij*

¹⁷ *Ibidem*, с. 150.

¹⁸ Б. М. Ажнюк, *Ор. cit.*, с. 8.

činnik identičnosti ukraïns'koï nacii [v:] „Naukovij visnik Nacional'nogo universitetu bioresursiv i prirodokoristuvannâ Ukraïni. Seriâ: Filologični nauki”, № 292, 2018, s. 24–32.]

Ключковська І., П'ятковська О., Марусик Ю., Черепенчук В., Манюк Х., *Українці Туреччини: суспільство, ідентичність, майбутнє. Результати дослідження*, Львів 2022. [Klûčkovs'ka Ĭ., P'âtkovs'ka O., Marusik Ŭ., Čerepenčuk V., Manûk H., *Ukraïnci Tureččini: suspil'stvo, identičnist', majbutnê. Rezul'tati doslidžennâ*, L'viv 2022.]

Населення Туреччини, https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B5%D1%87%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%92%D1%96%D0%B4%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F, [18.07.2024]. [*Naseleonnâ Tureččini*, https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B5%D1%87%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%92%D1%96%D0%B4%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F, [18.07.2024].]

Фецан Т., *Українська мова в громадському житті українців Турецької республіки* [v:] „Актуальні проблеми мовознавства та лінгвометодики в умовах війни в Україні: зб. мат. всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., м. Житомир, 21 лютого 2023 р.”, Житомир 2023, с. 44–151 [Fecan T., *Ukraïns'ka mova v gromads'komu žitti Ukraïnciv Turec'koï respubliki* [v:] „Aktual'ni problemi movoznavstva ta lingvometodiki v umovah vïjni v Ukraïni: zb. mat. vseukr. nauk.-prakt. internet-konf., m. Žitomir, 21 lûtogo 2023 r.”, s. 144–151.]

Derince Ş., *Türkiye'de dil politikaları ve dilin statüsü: genel bir bakış* [in:] „Yazınca çeviri, araştırma ve edebiyat dergisi”, № 8, 2007, s. 118–124, https://portal.arsivakurd.org/wp-content/uploads/2021/08/Yazınca_08.pdf, [19.07.2024].

Фецан Тетяна – викладачка відділення україністики кафедри славістики факультету письменства Стамбульського університету, аспірантка кафедри української мови та славістики факультету філології та журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.